

بازگشت به علم

دانشگاه آزاد اسلامی
سماوت پژوهش و فناوری

به نام خدا مشور اخلاق پژوهش

بیاییم از خداوند سبحان و اعتراف به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشتن مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادیانجویان و اعضاء هیات علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به مثابه های غیر علمی می آلائند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بهکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بهکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد گرمی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق
گرایش حقوق خصوصی

عنوان

بررسی جبران خسارت ناشی از تجاوز به حق مالکیت معنوی بانگ‌رشی بر حقوق فرانسه

استاد راهنما

دکتر شهرام صبری

نگارنده

سیامک موسی پور

شهریور ۱۳۹۵

**Islamic Azad University
Germi Branch**

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirments
For The Degree of M.A in Private Law**

Title

**Study compensation arising out of infringement of intellectual property
rights With a view to French law**

Supervisor

Dr.Shahram Sabri

By

Siyamak Mousapour

July 2016

سپاسگزارى...

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق
از زحمات همه اساتید محترم به خصوص آقای دکتر شهرام
صبرى به عنوان استاد راهنما و همچنین از اساتید داور
آقای دکتر مظفر باشکوه و آقای دکتر فرج الله بهزاد و مسئول
امور پایان نامه دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمی تقدیر و
تشکر می نمایم.

تقدیم به:

پدر و مادر گرامی ام
که راهبر من به دانش و دوستی بودند
و
همسر عزیزم
که سرچشمه ایثار و مهربانی هاست.

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱	چکیده
۲	مقدمه
۲	الف) بیان مسأله
۳	ب) اهمیت و ضرورت انجام تحقیق
۵	ج) سوالات پژوهش
۵	د) پیشینه تحقیق
۷	و) فرضیه های تحقیق
۸	ه) اهداف تحقیق
۸	ی) روش تحقیق
۸	م) ساماندهی تحقیق
فصل اول: کلیات (معانی، مفاهیم، اصطلاحات)	
۹	۱-۱-۱- معنا و مفهوم مالکیت معنوی
۹	۱-۱-۱-۱- تعریف لغوی مالکیت معنوی
۱۰	۱-۱-۲- تعریف حقوقی
۱۱	۲-۱- تاریخچه مالکیت معنوی
۱۱	۳-۱- آشنایی با انواع حقوق مالکیت معنوی
۱۲	۱-۳-۱- تقسیم بندی حقوق مالکیت معنوی
۱۲	۱-۳-۱-۱- تقسیم بندی بر مبنای ماهیت مورد حمایت
۱۲	۱-۳-۱-۲- تقسیم بندی بر مبنای مصادیق مورد حمایت
۱۵	۴-۱- سرقت ادبی
۱۵	۱-۴-۱- پیشینه سرقت علمی و ادبی
۱۶	۲-۴-۱- دلایل آگاهی درباره سرقت ادبی
۱۶	۳-۴-۱- نمونه های رایج سرقت ادبی
۱۷	۴-۴-۱- انواع دستبرد علمی
۱۷	۵-۴-۱- انگیزه ها و دلایل سرقت علمی
۱۸	۶-۴-۱- روش های پیش گیری از سرقت علمی
۱۸	۷-۴-۱- راهبرد اساسی در مقابله با سرقت ادبی
۱۹	۸-۴-۱- منشور اخلاقی در انتشارات علمی
۲۰	۵-۱- لزوم توجه به مالکیت معنوی در تحقیقات و کسب و کار
۲۰	۶-۱- مالکیت معنوی و اهمیت آن
۲۱	۷-۱- اهمیت حقوق مالکیت معنوی
۲۱	۸-۱- قانون حمایت از مالکیت فکری
۲۲	۹-۱- اهداف نظام مالکیت فکری
۲۲	۱۰-۱- معانی و ملاک ها و ریشه های تاریخی مفهوم خسارت معنوی
۲۲	۱-۱۰-۱- معنی لغوی خسارت
۲۳	۲-۱۰-۱- معنی اصطلاحی خسارت
۲۴	۳-۱۰-۱- انواع تقسیمات خسارت و معیار آن
۲۵	۱-۳-۱۰-۱- خسارات ناشی از نقض قرارداد:
۲۵	۲-۳-۱۰-۱- خسارت ناشی از تقصیر غیر قراردادی یا عمل نامشروع

۲۶ ۱۰-۳-۳- خسارت ناشی از ارتکاب جرم
۲۷ ۱۰-۴-۱- ملاک تشخیص خسارت مادی از معنوی
۲۸ ۱۰-۵-۱- تعریف خسارت معنوی
۳۰ ۱۰-۶-۱- انواع خسارت معنوی
۳۱ ۱۰-۷-۱- پیشینه تاریخی مفهوم خسارت معنوی در اسلام و قوانین کهن
	فصل دوم: بررسی حقوق مالکیت معنوی
۳۲ ۲-۱- مبانی مفهوم مالکیت فکری
۳۳ ۲-۲- ماهیت حقوق مالکیت فکری و جایگاه آنها در حقوق اموال
۳۳ ۲-۲-۱- ماهیت حقوق مالکیت معنوی
۳۳ ۲-۲-۲- مفهوم حق
۳۳ ۲-۲-۲-۱- حق از دیدگاه فیلسوفان
۳۴ ۲-۲-۲-۲- حق از دیدگاه فقهاء
۳۵ ۲-۳- قلمرو حقوق مالکیت معنوی
۳۵ ۲-۴- متعلق و موضوع حقوق معنوی
۳۵ ۲-۴-۱- فقدان موضوع
۳۶ ۲-۴-۲- شیء غیر مادی
۳۶ ۲-۴-۳- موضوع فرضی یا اعتباری
۳۶ ۲-۵- ایجاد و زوال حقوق مالکیت معنوی
۳۶ ۲-۵-۱- ایجاد حقوق مالکیت معنوی
۳۷ ۲-۵-۲- زوال حقوق مالکیت معنوی
۳۸ ۲-۶- مالیت حقوق مالکیت معنوی
۳۸ ۲-۶-۱- مالیت پدیده های فکری
۳۹ ۲-۶-۲- زمان مالیت یافتن حقوق مالکیت معنوی
۳۹ ۲-۶-۳- زوال مالیت حقوق مالکیت معنوی
۴۰ ۲-۷- اوصاف
۴۰ ۲-۷-۱- داشتن دو بعد مادی و معنوی
۴۰ ۲-۷-۲- محدودیت حمایت
۴۱ ۲-۸- آثار
۴۱ ۲-۸-۱- حقوق
۴۲ ۲-۸-۲- تعهدات
۴۳ ۲-۹- جایگاه حقوق مالکیت فکری در حقوق اموال
۴۳ ۲-۹-۱- رابطه بین پدیدآورنده و پدیده فکری
۴۳ ۲-۹-۲- نظریه حق انتفاع
۴۳ ۲-۹-۳- نظریه مالکیت
۴۴ ۲-۱۰- عینی یا دینی بودن حقوق مالکیت معنوی
۴۴ ۲-۱۰-۱- حقوق مالکیت فکری به عنوان دسته دیگری از حقوق
۴۴ ۲-۱۰-۲- حقوق مالکیت فکری در زمره حقوق عینی
۴۵ ۲-۱۱- مثلی یا قیمی بودن حقوق مالکیت معنوی
۴۵ ۲-۱۲- قوانین مالکیت معنوی در ایران
۴۷ ۲-۱۳- مبانی مالکیت معنوی در حقوق فرانسه
۴۷ ۲-۱۳-۱- مفهوم مال در حقوق فرانسه

۴۷	۲-۱۳-۲- مالکیت در حقوق فرانسه
۴۷	۲-۱۳-۳- حقوق مالکیت معنوی در حقوق فرانسه
۴۸	۲-۱۴-۱- طرق انتقال حقوق مالکیت معنوی در حقوق فرانسه
۴۸	۲-۱۵-۱- محدوده زمانی حقوق مالکیت معنوی در حقوق فرانسه
۴۸	۲-۱۶-۱- روند حمایت از حقوق مالکیت معنوی در سطح بین‌المللی
	فصل سوم: بررسی جبران خسارت ناشی از تجاوز به حق مالکیت معنوی در ایران و فرانسه
۵۰	۳-۱- ضرورت جبران خسارت معنوی
۵۱	۳-۱-۱- استناد به قاعده «لاضرر»
۵۱	۳-۱-۲- استناد به قاعده «نفي حرج»
۵۱	۳-۲- شیوه‌های جبران خسارت معنوی در حقوق ایران و فرانسه
۵۵	۳-۳- جایگاه خسارت معنوی در قوانین جاری کشور
۵۶	۳-۴- شرایط ضرر قابل جبران در خسارت معنوی در حقوق ایران و فرانسه
۵۶	۳-۴-۱- خسارت قطعی و مسلم باشد
۵۷	۳-۴-۲- خسارت باید مستقیم باشد
۵۸	۳-۴-۳- خسارت باید جبران نشده باشد
۵۹	۳-۴-۴- خسارت باید قابل پیش بینی باشد
۵۹	۳-۵- مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ایراد خسارت معنوی در حقوق موضوعه ی ایران و فرانسه
۶۰	۳-۶- خسارت معنوی در اندیشه‌های دکترین حقوقی فرانسه
۶۰	۳-۷- اصول نظریه عدم امکان جبران مالی خسارت معنوی
۶۰	۳-۷-۱- دلیل نظری بر عدم امکان جبران مالی خسارت معنوی
۶۱	۳-۷-۲- دلیل فنی
۶۲	۳-۷-۳- دلیل اخلاقی
۶۳	۳-۸- اصول نظریه امکان جبران خسارت معنوی در فرانسه
۶۵	۳-۹- مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی در قانون اساسی ایران و فرانسه
۶۸	۳-۱۰- مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی در قانون مسئولیت مدنی ایران و فرانسه
۷۲	۳-۱۱- مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی در حقوق مدنی ایران و فرانسه
۷۴	۳-۱۲- مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی در قانون آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه
۷۵	۳-۱۳- خسارت معنوی در آیین دادرسی مدنی ایران و فرانسه
۷۵	۳-۱۴- مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی در حقوق اداری ایران و فرانسه
۷۶	۳-۱۵- مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی در قانون مجازات اسلامی
۸۱	۳-۱۶- نتیجه گیری
۸۲	۳-۱۷- پیشنهادات
۸۴	منابع
۸۶	چکیده انگلیسی

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی جبران خسارت ناشی از تجاوز به حق مالکیت معنوی با نگرشی بر حقوق فرانسه بود. در دهه‌های اخیر هم در بعد ملی و هم در بعد بین‌المللی حقوق مالکیت مورد توجه خاص اکثر کشورها قرار گرفته است؛ مقررات و قوانین داخلی بسیاری از کشورها هم جهت با کنوانسیون‌های بین‌المللی هم جهت شده و در این زمینه تغییرات عمده‌ای در مقررات مربوطه در راستای قوانین بین‌المللی اعمال شده است. حقوق مالکیت فکری یا معنوی عبارت است از حقوق مربوط به آفرینش‌ها و خلاقیت‌های فکری در زمینه‌های علمی، صنعتی، فنی و ادبی و هنری، در کنوانسیون‌ها و موافقت‌نامه‌های مربوطه و حتی در موافقت‌نامه جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت معنوی (تریپس) که نسبت به کنوانسیون‌های قبلی از جامعیت بیشتری برخوردار است، تعریف جامع و مانعی از این حقوق داده نشده بلکه اغلب مصادیق آن برشمرده شده و سپس حدود و ثغور حقوق مرتب بر آنها مشخص شده است. از آنجا که این موضوع در حقوق ایران به صورت جامع و کامل یکپارچه دیده نشده و همچنین بدلائل مختلفی با قوانین بین‌المللی همسو نشده است، در پژوهش حاضر ضمن بررسی ابعاد حقوقی جبران خسارت ناشی از تجاوز به حق مالکیت معنوی و اشکالات و ابهامات آن، تطابق آن با حقوق فرانسه نیز یادآوری شده است. همچنین ضمن تاکید بر نظریه‌های حقوقی مرتبط، لزوم رعایت حقوق مالکیت فکری و زمینه‌های حمایت از آن در حقوق ایران و فرانسه تا حدی بیان شده است.

واژگان کلیدی: خسارت، تجاوز، مالکیت معنوی، حقوق ایران، حقوق فرانسه.

مقدمه

موضوع مالکیت فکری بحث نوینی نیست. البته ندانستن مباحث حقوق مالکیت فکری برای پژوهشگران و شرکت‌های دانش بنیان یک تهدید جدی و دانستن آنها به عنوان یک فرصت بزرگ خواهد بود. بلکه با پیدایش انسان، مالکیت فکری نیز بوجود آمده است. چرا که فکر، قدرت لایفکی بوده که انسان هیچ وقت از آن خالی نبوده و همیشه به منظور رفع نیازهای خود از آن بهره می‌گرفته است. بهر حال امروزه با توجه به گسترش ارتباطات در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی بویژه از طریق شبکه جهانی اینترنت و قابلیت دسترسی سریع و آسان به تمامی اطلاعات و امکان سوء استفاده برخی افراد از آثار و دستاوردهای دیگران، بر اهمیت حفظ این نوع مالکیت و اعتبار آن افزوده شده است. بعضی از سازمان‌های بین‌المللی، بخصوص سازمان جهانی مالکیت فکری یا مختصراً واپو^۱ به منظور تبیین و گسترش مالکیت فکری در بین جوامع مختلف و نیز در محیط الکترونیکی، تحقیقات و بررسی‌هایی انجام داده‌اند تا بهتر و دقیق‌تر ابعاد و ویژگی‌های آن را مشخص و موقعیت آن را مستحکم نماید تا چند دهه پیش، مراودات تجاری به اموال مادی منحصر می‌شد. به تبع آن، نظام حقوقی نیز با توجه به اموال مادی تنظیم شده بود و در آن از امور مربوط به اموال فکری سخنی به میان نیامده بود. پس از درک اهمیت حقوق مالکیت فکری در پیشبرد علم، فرهنگ، هنر و صنعت، و ورود فزاینده آن به حوزه تجارت، نظام‌های حقوقی، با اموالی مواجه شدند که مخلوق ذهن و اندیشه آدمی است و سرشت غیر ملموس دارد. به دنبال این مواجهه، نظام حقوقی با سؤالات مختلفی روبرو شد که می‌توان آنها را در دو دسته طبقه‌بندی کرد: یک دسته به ماهیت این اموال مربوط می‌شود و هدف از طرح آنها، شناخت چیستی اموال فکری است، سؤالاتی از قبیل: اینکه حقوق مالکیت فکری چیست و شامل چه موضوعاتی می‌شود؟ حقوق مالکیت فکری، چه اوصاف و مشخصه‌هایی دارد؟ چه آثاری بر این اموال مترتب است؟ دارند این اموال چه حقوقی دارد؟ دسته دیگر، به جایگاه این اموال مربوط می‌شود و هدف از طرح آنها، تبیین وضعیت حقوق مالکیت فکری، در نظام حقوقی موجود می‌باشد، سؤالاتی از قبیل: اینکه آیا این اموال در تقسیم‌بندی حقوق مالی به حق عینی و دینی قرار می‌گیرند یا نه؟ رابطه پدیدآورنده و پدیده فکری در کدامیک از قالب‌های رابطه شخص با اموال (مالکیت، حق انتفاع یا حق ارتفاق) قرار می‌گیرد؟ آیا تقسیم‌بندی اموال، به مثالی و قیمی در مورد این اموال هم کاربرد دارد؟ با تصویب مقررات خاص در زمینه مالکیت صنعتی، ادبی و هنری به بعضی از این سؤالات پاسخ داده شده است، لیکن از آنجا که مقررات مزبور به ماهیت اموال فکری و همچنین جایگاه آنها در حقوق اموال اشاره نکرده است، بحث درباره ماهیت و جایگاه اموال فکری اهمیت فراوان دارد.

الف) بیان مسأله

حقوق مالکیت معنوی، مفهوم حقوقی نوینی است که از فعالیت‌ها و محصولات فکری در زمینه‌های تجاری، علمی، ادبی و هنری حمایت می‌کند و شامل دو بخش مالکیت صنعتی و مالکیت ادبی و هنری است. در بخش مالکیت صنعتی عمدتاً حق اختراع، علائم صنعتی و تجارتي، طرح‌های صنعتی و نشانه‌های جغرافیایی مطرح می‌شود؛ و در بخش مالکیت ادبی و هنری، حقوق مولفان، مصنفان، هنرمندان و پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه‌ای و حقوق جانبی مربوط به کپی رایت که شامل آثار دیداری و شنیداری می‌باشد، مورد بررسی قرار می‌گیرد. در اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی و مدنی و سیاسی بهره‌مندی از منافع مادی و معنوی و لزوم اتخاذ تدابیر مناسب توسط دولت‌ها جهت تامین، حفظ، توسعه و ترویج آثار ادبی و هنری مورد تأکید قرار گرفته است. و برگزاری چندین کنوانسیون جهانی و منطقه‌ای در این رابطه، گویای توجه جهانی نسبت به این مسأله است. در جمهوری اسلامی ایران نیز در رابطه با حمایت از حقوق مالکیت معنوی قوانین متعددی به تصویب رسیده است. در این مقاله پس از تعریف «حقوق مالکیت معنوی» به

توصیف و تبیین اهم جنبه‌های حقوق مالکیت معنوی، پیشینه حقوق مالکیت فکری در جهان، پیشینه حقوق مالکیت فکری در ایران، مراجع بین‌المللی و داخلی حقوق مالکیت فکری و نهایتاً "به قوانین و مقررات داخلی ایران در زمینه حمایت از مالکیت فکری پرداخته می‌شود (نوروزی، ۱۳۸۱).

موضوع مالکیت معنوی که ناشی از هنر و ابتکارات انسان است بحث نوینی نیست. بلکه با پیدایش انسان، مالکیت معنوی نیز بوجود آمده است. چرا که فکر، قدرت لاینفکی بوده که انسان هیچ وقت از آن خالی نبوده و همیشه به منظور رفع نیازهای خود از آن بهره می‌گرفته است. امروزه درباره اهمیت مالکیت فکری (معنوی) و حفظ آن در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی مباحث فراوانی مطرح است و گسترش ارتباطات از طریق شبکه جهانی اینترنت و قابلیت دسترسی سریع و آسان به تمامی اطلاعات و سوء استفاده برخی افراد از آثار و دستاوردهای دیگران بر اهمیت حفظ این نوع مالکیت و اعتبار آن افزوده است. بعضی از سازمان‌های بین‌المللی، بخصوص سازمان جهانی مالکیت معنوی یا مختصراً "وایپو (WIPO) به منظور تبیین و گسترش مالکیت معنوی در بین جوامع مختلف و نیز در محیط الکترونیکی تحقیقات و بررسی‌هایی کرده است تا بهتر و دقیق‌تر ابعاد و ویژگی‌های آن را مشخص و موقعیت آن را مستحکم نماید (خدمتگذار، ۱۳۹۱).

روش‌های مختلف جبران خسارت در واقع راه‌های اجرای تعهد فاعل زیان می‌باشد. با توجه به اینکه انواع زیان‌ها، از نظر ماهیتی با هم متفاوتند و هر یک نیز دارای اقسامی می‌باشد، روش‌های جبران آنها نیز یکسان نمی‌باشد. به لحاظ نقش بنیادین حمایت از حقوق مالکیت فکری، در بالا بردن شاخص توسعه و پیشرفت علمی، اجتماعی اقتصادی و صنعتی جوامع، بی‌تردید حمایت از این نوع مالکیت‌ها، به ویژه تضمین اجرای موثر حقوق، برای دارنده حق و تنبیه متجاوزان، از اهمیت بالایی برخوردار است. همین امر سبب شده است، تا پیش‌بینی ضمانت‌های اجرا و تدابیر خاصی را که در داخل کشور و در مرزها بتواند، اقدامات نقض‌آمیز را کنترل کند و مانع جرائم بیشتر و نقض حق وسیعتر حقوق مالکیت فکری گردد، توجیه شود. حق مورد حمایت قانون، دارای ضمانت اجرای قانونی است.

از اینرو در پژوهش حاضر حق مالکیت معنوی و مهمترین ضمانت‌های اجرای موجود در حقوق مالکیت معنوی که در قالب شیوه‌های اختصاصی و شیوه‌های مشترک جبران خسارت ناشی از آن مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت (زرکلام، ۱۳۷۸).

ب) اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

امروزه یکی از مهمترین و اساسی‌ترین مفاهیمی که با پیشرفت علم و تکنولوژی در زمینه مسائل مالکیتی مطرح می‌شود بحث مالکیت معنوی است. مالکیت معنوی در یک نگاه کلی به حقی تلقی می‌شود که برای هر فرد خلاق، هنرمند، طراح و نویسنده وجود دارد و آثار غیر مادی را که در اثر تلاش زیاد بوجود می‌آید و در ظاهر جنبه مادی ندارد را مورد حمایت خود قرار می‌دهد تا به نوعی هم باعث پیشرفت علم و انگیزه در جامعه باشد و هم حق و حقوق افراد خالق آثار. پس همانگونه که ساختار نظام قانونی به زندگی فرهنگی و اجتماعی نظم می‌بخشد مقررات و قوانین حق معنوی نیز می‌تواند حلقه ارتباطی دنیای افکار و اندیشه‌های انسان باشد. بدون وجود این حق برای آثار مولفان و نویسندگان؛ آنها دیگر اقدام به خلق اثر نخواهند کرد و در بی‌نظمی بوجود آمده خلاقیت ذهنی انسان به تباهی کشیده می‌شود (شاهین دژ، ۱۳۷۸).

اولین باری که اصطلاح مالکیت معنوی مورد استفاده قرار گرفت در اکتبر ۱۸۴۵ در دادگاه ماساچوست در مورد قضیه ثبت اختراعات برن و شرکایش بود. برخی دیگر از نویسندگان معتقدند که اصطلاح مالکیت معنوی به قبل از سال بر می‌گردد. اولین موافقت‌نامه بین‌المللی برای حمایت از حق مولف در ۹ سپتامبر ۱۸۸۶ در "برن" منعقد و تصویب شد که موسوم به "میثاق برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری" است. این میثاق توسط سازمان جهانی مالکیت معنوی در ژنو اجرا می‌شود. بر

اساس این میثاق مولف جدا از حقوق اقتصادی دارای حقوق معنوی نیز هست یعنی مولف به لحاظ ادعای مالکیت بر اثر خویش و حق او دایر بر اعتراض به هر گونه تحریف و مثله کردن که به شرافت اثر او لطمه زند را دارد. اما تلاش بین‌المللی برای وضع قانون در حوزه مالکیت معنوی به اصل ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل بر می‌گیرد در این اصل آمده: "هر کس این حق را دارد که آزادانه در فرهنگ جامعه مشارکت جدید از هنرها بهره گیرد و در پیشرفت علمی و مزایای آن سهیم شود. هر کس این حق را دارد که از منافع مادی و معنوی اثر هنری، ادبی یا علمی که خود خلق کرده است بهره‌مند شود".

درفصل ۱ قانون فرانسه مصوب سال ۱۷۹۱ نوشته شده بود: تمامی اختراعات جدید از حقوق نویسنده و مخترع محسوب می‌گردند و تمامی حقوق آن اختراع از ۱۵-۵ سال برای وی محفوظ خواهد بود. اصطلاح مالکیت معنوی تا قبل از سال ۱۹۶۷ بصورت غیر رسمی و غیر متداول بکار برده می شد ولی از سال ۱۹۶۷ که سازمان جهانی حقوق مالکیت معنوی تاسیس شد تلاش زیادی در جهت توسعه این اصطلاح را نمود.

در قوانین ایران حمایت از حقوق مالکیت صنعتی دارای سابقه طولانی است و قوانین متعددی در رابطه با مالکیت صنعتی به تصویب رسیده و اولین قانونی که در ایران در رابطه با مالکیت صنعتی به تصویب رسیده به قانون ۱۳۰۴ بر می‌گردد. در سال ۱۳۱۰ نیز با توجه به شرایط و احتیاجات زمان، قانون ثبت علائم و اختراعات در ۵۱ ماده به تصویب مجلس وقت رسیده است. این قانون دارای آیین نامه جامعی است. قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه‌ای در سال ۱۳۷۹ در ۱۷ ماده به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است. آیین‌نامه اجرایی این قانون نیز بعد از سه سال به تصویب هیات دولت رسید. جدیدترین قانون در این خصوص، قانون حمایت از نشانه‌های جغرافیایی است که در سال ۱۳۸۳ به تصویب رسیده است.

حق مالکیت به عنوان حق کنترل نسخه برداری از روی اثر و سایر کاربردهای آن برای مدت زمانی محدود در نظام‌های حقوقی کشورهای مختلف و در سطح بین الملل شناخته شده است. با ظهور رسانه‌های جدید و گسترش شبکه‌های رایانه‌ای و اینترنت، فرصت‌های تازه‌ای هم در کنترل اطلاعات و بیان و هم فرار از این کنترل از یک طرف فراهم کرده و از طرف دیگر صاحبان اثر را به کنترل انحصاری اثر خود برانگیخته و مردم رانیز به دسترسی آزاد و گسترده بر آن دعوت کرده است. در این میان چالشی برای حل این تضاد و ایجاد تعادل بین اثر به عنوان محصول و درآمد و یا به عنوان کالای عمومی بوجود آمده است که دولت‌ها از طریق وضع قراردادهای و همچنین توافقات بین‌المللی و همچنین از طریق قراردادهای خصوصی و فناوری‌های جدید به حمایت از این حق و ایجاد تعادل پرداخته شده است ولی همچنان پیچیدگی و تناقضات ناشی از این سیستم‌های ارتباطی فراتر از محدوده‌های قضایی دولت‌های ملی وجود دارد (میرحسینی، ۱۳۸۴).

خسارات معنوی اصطلاح شایع و در عین حال پر ابهامی است که تعیین مصادیق و ترسیم دقیق قلمرو آن کار آسانی نیست زیرا با این که در متون قانونی متعدد به کار رفته و در نوشته‌ها و تألیفات حقوقدانان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اما در هیچ یک از متون مزبور تعریفی از خسارت معنوی به عمل نیامده است و حقوقدانان نیز در تعریف آن وحدت نظر ندارند. البته در بعضی مواد قانونی به ذکر پاره‌ای از عناصر مهم تشکیل‌دهنده خسارت معنوی اشاره شده است. در قوانین جاری ایران خسارت معنوی به طور جدی مورد عنایت قرار گرفته و قانونگذار چه در قانون اساسی و چه در قوانین مدنی و عمدتاً در قوانین کیفری خسارات معنوی را از موجبات مسؤلیت و مستلزم جبران دانسته است. به این نحو که: اول در قانون اساسی، در اصل ۱۷۱ آمده است: "هرگاه در اثر تقصیر یا اشتباه قاضی در موضوع یا حکم یا در تطبیق حکم بر مورد خاص ضرر مادی یا معنوی متوجه کسی گردد در صورت تقصیر مقصر طبق موازین اسلامی ضامن است و در غیر این صورت خسارت به وسیله دولت جبران می‌شود".

اهمیت حق مالکیت معنوی و موضوع جبران خسارت ناشی از حق مالکیت معنوی در موافقت-نامه‌های داخلی و بین‌المللی راجع به حمایت از مالکیت‌های فکری دور از نظر نامانده است. بطوریکه در موافقت‌نامه جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری و کنوانسیون پاریس هم به ضمانت‌های اجرا تأکید شده است. در حقوق داخلی هم، علیرغم تصویب قوانین جدید مثل، قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ در حوزه مالکیت صنعتی، باز هم نواقص و ابهاماتی وجود دارد. در حوزه مالکیت ادبی و هنری و حقوق مجاور هم، با امید تصویب پیش نویس لایحه قانون جامع حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط، می‌توان نواقص اجرا را به حداقل ممکن رساند (میرحسینی، ۱۳۸۴).

با توجه به اینکه یکی از اصول مهم حاکم بر روابط اجتماعی اصل ضرورت جبران زیان‌های وارده بر اشخاص به وسیله دیگران یا قاعده مسؤلیت مدنی به معنای خاص است. برخی حقوقدانان غربی این اصل را یکی از سه اصل اساسی حاکم بر روابط حقوقی انسانها دانسته‌اند. از اینرو در پژوهش حاضر سعی ما بر این است تا پس از تشریح حقوق مالکیت معنوی به توضیح مقررات متعدد و ضوابط موجود در این زمینه و همچنین مصادیق خسارات معنوی و روش جبران خسارت ناشی از آن بپردازیم و ضمن نقد و بررسی، رویه‌های قضائی مربوط به خسارات معنوی را مدلل سازیم.

ج) سوالات پژوهش

• سوال کلی پژوهش

– ابعاد حقوقی مالکیت معنوی و جبران خسارت ناشی از آن در حقوق ایران و حقوق فرانسه چگونه است؟

• سوال اختصاصی

– ویژگی‌ها و شاخص‌های حقوق مالکیت معنوی و جبران خسارت ناشی از آن در حقوق ایران و فرانسه چیست؟

د) پیشینه تحقیق

در سیر تاریخی شکل‌گیری و تحول حقوق مالکیت معنوی، نمی‌توانیم ترتیبی نظام مند و با قاعده قایل شویم. بخشی از حقوق، که مربوط به حقوق اخلاقی می‌شود، کم و بیش از قدیم وجود داشته است و امری معتبر بوده است. نمونه بارز آن، حساسیت شعرا در مورد سرقت‌های شعری است. ولی از حقوق مادی کمتر اثری به چشم می‌خورد. پیش از صنعت چاپ، استنساخ کتاب‌ها به قدری دشوار و گران و طولانی بود که نویسنده در انتشار اثر خود به حفظ حق اخلاقی و معنوی خویش قانع بود و بسیار خرسند نیز می‌شد که اثر او هر چه بیشتر تکثیر و منتشر شود. ولی با ظهور تکنولوژی چاپ زمینه بهره برداری مادی و اقتصادی از آثار علمی و ادبی فراهم شد و حق مادی نیز در کنار حق اخلاقی و معنوی اهمیت پیدا کرد. از سوی دیگر، به علت این که در فرهنگ اسلامی گسترش علوم و معارف و حکمت به عنوان یک فریضه و مسؤلیت شرعی تلقی شده است و به الفاظ گوناگون به آن تشویق شده، و از نشر آن به عنوان زکات علم تعبیر می‌شود و... همه این امور ما را به این نتیجه رهنمون می‌کند که در آن زمان، اصل بر این بوده که تألیف و تصنیف مستلزم نفع مادی نباشد. این نکته در مورد اختراع نیز صادق است.

نگاهی گذرا به پیشینه حق کپی را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

- در سال ۱۵۵۷ شاهزاده مارین حق چاپ و انتشار تمام کتاب‌ها را به یک گروه خاص دادند تا بر فرایند چاپ و همچنین فروشگاه‌های کتاب نظارت داشته باشند.
- سال ۱۶۶۲ یک مدرک تحت عنوان مدرک ثبت کتاب ایجاد و استفاده شد.
- در سال ۱۷۱۰ در این سال حقی که قبلاً برای انتشارات وجود داشت را به نویسندگان دادند.

- در سال ۱۷۸۷ در این سال کنگره امریکا برای حفظ حق و همچنین گسترش علم حقوقی را بطور رسمی برای نویسندگان و مخترعان ثبت کرد.
- در سال ۱۸۸۶ مجمع "برن" تشکیل شد که در آن مسائلی پیرامون حقوق بین المللی نویسندگان تأیید و از دیگر اقدامات می توان به ایجاد دانشگاه حقوق و از بین بردن موانع بر سر حق کپی در کشورهای بین المللی بود.
- در سال ۱۹۲۸ انجمن "روم" که حقوقی را برای هنرمندان قائل می شد.
- در سال ۱۹۹۰ کنگره آمریکا حق و حقوقی را برای نرم افزارها تثبیت کرد که بیشتر در کتابخانه ها کاربرد داشت.
- در سال ۱۹۹۶ کنگره بین المللی مالکیت معنوی برای حفظ حق و حقوق نویسندگان و مخترعان و همچنین عدم استفاده نادرست از محصولات در دنیای دیجیتال امروزی ایجاد گشت تا بتواند تعادلی ما بین دنیای علم و مخترعان ایجاد کند.

در حقوق فرانسه و کنوانسیون های بین المللی حق مؤلف، تعریفی از حق معنوی مؤلف ارائه نشده است. برخی حقوقدانان از این تأسیس با عنوان «حقوق اخلاقی» یاد کرده اند. برای نخستین بار در قرن هجدهم میلادی، امانوئل کانت، دانشمند و فیلسوف آلمانی، به حق اخلاقی مؤلف اشاره کرد. به دنبال آن، حقوقدانان این نظریه را تأیید کردند. در سال ۱۹۲۸، کنفرانس بین المللی رم برای نخستین بار حق اخلاقی مؤلف را به طور رسمی شناساند و به دولت های عضو «اتحادیه برن» توصیه کرد که قوانین حق مؤلف را در این زمینه کامل کنند.

برای بررسی پیشینه حقوق معنوی مؤلف در حقوق ایران، باید دو مرحله «فقدان قاعده حقوقی» و «تدوین قوانین» را در نظر گرفت. در بررسی مرحله اول، اگر به گذشته برگردیم، به دورانی می رسیم که هیچ گونه قاعده و ضابطه مدونی درباره این حقوق در ایران وجود نداشت و صرفاً اگر اتفاقی نیز می افتاد، در حد نكوهش و ذم اخلاقی با آن برخورد می شد. بنابراین، مالکیت ادبی و هنری به معنای امروزی پدیده ای نیست که بتوان در جوامع اولیه سرزمین ایران جای پای از آن یافت. البته اموری همچون نقل اقوال دیگران بدون ذکر مأخذ و انتساب اثر دیگران به خود، در گذشته وجود داشته است. برای مثال، ابوالحسن علی بن عثمان جلایی هجویری غزنوی در مقدمه کتاب خود کشف المحجوب چنین می نویسد: «دیوان شعرم، کسی بخواست و باز گرفت. و اصل نسخه جز آن نبود. آن جمله را بگردانید و نام من از سر آن بیفکنند و رنج من ضایع کرد و دیگر کتابی کردم هم از طریق تصوف، نام آن منهاج الدین. یکی از مدعیان، نام من از سر آن پاک کرد و به نزدیک عوام چنین نمود که وی کرده است».

درباره مرحله دوم باید گفت: در سال ۱۳۰۹ اولین قرارداد مالکیت ادبی میان ایران و آلمان از سوی مجلس شورای ملی تأیید شد. پس از استقرار رژیم مشروطه و افزایش نشر کتاب، نیاز به قوانین حمایت کننده از مؤلفان، روز به روز بیشتر شد. در آن زمان فقط مواد ۲۴۵ تا ۲۴۸ «قانون مجازات عمومی» مصوب ۱۰ مرداد ۱۳۱۰، ناظر به حقوق مؤلفان بود که آن هم این هدف را تأمین نمی کرد. از این رو، در نیمه سال ۱۳۳۴، ۲۲ نفر از نمایندگان مجلس شورای ملی تحت تأثیر تلاش هایی برای حمایت حق مؤلف، به فکر تهیه قانون افتادند. بدین سان، طرحی مشتمل بر ۹ ماده و ۲ تبصره، تهیه و به مجلس تقدیم شد. بلافاصله، طرح مذکور به کمیسیون فرهنگ ارجاع گردید، ولی بی دفاع ماند. پس از ۲ سال فترت، در سال ۱۳۳۶ به علت فشار هنرمندان و مؤلفان، کمیسیون مأمور تهیه لایحه تألیف و ترجمه، کار خود را به پایان رساند و دولت لایحه قانونی آن را مشتمل بر ۱۶ ماده و ۳ تبصره، به مجلس سنا تسلیم نمود. در سال ۱۳۴۲، وزارت فرهنگ و هنر در صدد برآمد تا برای حمایت از هنرمندان و مؤلفان، طرحی جدید ارائه نماید. آقای محمدتقی دامغانی، مأمور نوشتن این طرح شد. در فروردین سال ۱۳۴۳، این طرح در ۹۷ ماده به چاپ رسید. در سال ۱۳۴۶، وزارت فرهنگ و هنر با دعوت از دست اندرکاران وزارت خانه، طرح «لایحه حمایت از مؤلفین، مصنفین و هنرمندان» را تهیه

کرد. این لایحه در آبان ۱۳۴۷ به مجلس تقدیم شد و به پیشنهاد احمد شاملو، «قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان» نام گرفت و سرانجام در سوم آذر سال ۱۳۴۸ تصویب شد. در باب حقوق مالکیت معنوی، در حقوق ایران و فرانسه دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد و مطالعاتی نیز در این زمینه صورت گرفته است. با توجه به اهمیت موضوع در این رساله سعی خواهد شد تا براساس تحقیقاتی که صورت خواهد گرفت، کاستی‌ها و کمبودهای محسوس مورد بررسی قرار گرفته تا به یک جمع بندی کامل نسبت به موضوع بحث (بررسی تطبیقی حقوق مالکیت معنوی در حقوق ایران و فرانسه) رسیده شود. کتاب‌ها و پژوهش‌هایی که در این مورد تالیف گردیده است نتایج آنها به اجمال به شرح ذیل می‌باشد:

حضرتی شاهین دژ (۱۳۷۸) در تحقیقی با عنوان مطالعه تطبیقی حقوق معنوی با این نتیجه دست یافته است هنگامی که کشورها براساس ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی‌شان برای حمایت از حق مادی و معنوی مؤلف به وضع قوانین بین‌المللی پرداختند، تا حدودی آثار نویسندگان و هنرمندان در کشور متبوع خود از حمایت‌های قانونی برخوردار شده بودند؛ اما هر چه زمان می‌گذشت و روابط بین‌المللی پیچیدگی و توسعه بیشتری می‌یافت، کمبود مقررات بین‌المللی در حمایت از آثار مؤلفان، بیش از پیش احساس می‌شد. از آثار فکری تا زمانی حمایت به عمل می‌آمد که در قلمرو حمایتی کشور متبوع مالک اثر قرار داشت؛ اما همین که اثر از قلمرو حمایتی خود خارج می‌شد، قانونی برای حمایت از آن وجود نداشت. از این رو بود که احساس شد برای حمایت از حق مادی و معنوی مؤلف باید کنوانسیون‌های بین‌المللی منعقد شود. با انعقاد کنوانسیون‌های بین‌المللی حق مؤلف از اواخر قرن نوزدهم میلادی، نقطه عطفی در حمایت از این حق به وجود آمد. از مهم‌ترین کنوانسیون‌های بین‌المللی در این باره، کنوانسیون‌های برن و ژنو هستند که هر یک به نوبه خود توانسته‌اند در سطح جهانی، حق مادی و معنوی مؤلف را از تعرض سوء استفاده‌کنندگان مصون بدارند (شاهین دژ، ۱۳۷۸).

صفائی (۱۳۷۹)، در کتاب خود با عنوان دوره مقدماتی حقوق مدنی، اشخاص و اموال مالکیت‌های فکری را حقوقی می‌داند که دارای ارزش اقتصادی و داد و ستد است و لی موضوع آنها شی معین مادی نیست و موضوع این حقوق فعالیت و اثر فکری انسان است (صفائی، ۱۳۷۹). کاتوزیان (۱۳۷۸) در کتاب حقوق مدنی، اصول مالکیت حقوق مالکیت فکری را حقوقی می‌داند که به صاحب آن اجازه می‌دهد از منافع و شکل خاصی از فعالیت یا فکر انسان منحصراً استفاده نماید (کاتوزیان، ۱۳۷۸).

میرحسینی (۱۳۸۴) در تحقیقی با عنوان مقدمه‌ای بر حقوق مالکیت معنوی، حقوق مالکیت فکری در معنای وسیع کلمه را حقوق ناشی از آفرینش‌ها و خلاقیت‌های فکری در زمینه‌های علمی، صنعتی، ادبی و هنری می‌داند (میرحسینی، ۱۳۸۴).

امامی (۱۳۷۹) در کتاب حقوق مدنی و با تبعیت از قانون مدنی فرانسه، اموال را به دو قسمت مادی و غیرمادی تقسیم نموده است و اموال غیرمادی را اموالی می‌داند که وجود مادی و عینی در خارج ندارند ولی جامعه وجود آن را اعتبار نموده و قانون هم آن را شناخته است مانند حق تالیف، حق تصنیف و حق اختراع (امامی، ۱۳۷۹).

و) فرضیه های تحقیق

– خسارت ناشی از مالکیت فکری در برخی از موارد بعلت غیر قابل تقویم بودن قابلیت مطالبه را ندارند.

ه) اهداف تحقيق

• هدف كلي تحقيق

– بررسی و شناسایی جبران خسارت ناشی از تجاوز به حق مالکیت معنوی با نگرشی بر حقوق فرانسه

• اهداف فرعی

– تعیین و شناسایی مسایل و مشکلات مربوط به ابعاد حقوقی مالکیت معنوی با نگرشی بر حقوق فرانسه

– تعیین و شناسایی روشهای جبران خسارت ناشی از حق مالکیت معنوی با نگرشی بر حقوق فرانسه

ی) روش تحقيق

– روش تحقيق در پایان نامه حاضر، به لحاظ هدف، توصیفی و از لحاظ روش، توصیفی-تحلیلی خواهد بود.

م) ساماندهی تحقيق

این پایان نامه در سه فصل تنظیم شده است:

فصل اول : کلیات (معانی، مفاهیم، اصطلاحات)

فصل دوم : بررسی حقوق مالکیت معنوی

فصل سوم : بررسی تطبیقی جبران خسارت ناشی از تجاوز به حق مالکیت معنوی در ایران و فرانسه. و در آخر با نتیجه گیری، پیشنهاداتی در خصوص موضوع پایان نامه ارائه می شود.

فصل اول کلیات (معانی، مفاهیم، اصطلاحات)

با توجه به اینکه بیشتر مسائل و احکام مربوط به مالکیت در مورد مالکیت معنوی می‌باشد لذا ضمن تعریف مالکیت و بیان انواع مالکیت، که مهمترین و شایع‌ترین آن مالکیت معنوی است، همچنین بررسی شرایط اهمیت مالکیت معنوی بر مبنای حقوق است، نگرشی بر صحت مالکیت معنوی از جمله مباحث مهمی است که در این فصل مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۱- معنا و مفهوم مالکیت معنوی

پیش از ورود به مباحث محتوایی موضوع به تبیین معنا و مفهوم مالکیت معنوی خواهیم پرداخت تا ضمن روشن شدن مفاد مالکیت معنوی به تحلیل مسأله مورد بحث تحقیق بپردازیم. اهل لغت در مفهوم مالکیت معنوی اختلاف اساسی ندارند؛ در عین حال ارائه تعریفی جامع و مانع از مالکیت فکری، به علت تعابیر گوناگون موجود در کتب لغت، فقیهان و اهل لغت را بر آن داشته تا در تعریف و اوصاف مالکیت فکری، مباحثات دقیقی مطرح کنند (نوروزی، ۱۳۸۱).

۱-۱-۱- تعریف لغوی مالکیت معنوی

با وجود اینکه ارائه یک تعریف دقیق از مالکیت فکری چندان هم ساده نیست بسیاری از مردم تا حدودی با این عبارت و مفهوم آن آشنا هستند، در هنگام خرید یک کتاب و یا هنگام خرید یک دستگاه الکترونیکی این نکته مورد پذیرش قرار گرفته است که نویسنده کتاب یا مخترع دستگاه، مالک اولیه و اصلی ایده و فکر خود هستند. مالکیتی که بر یک شی نیست بلکه در واقع بر فکر و ایده‌ای است که منجر به نوآوری در صنعت یا نگارش یک کتاب و یا رونق یک نام تجاری شده است. همین مالکیت باعث می‌شود به راحتی نتوان یک کتاب را کپی کرد یا محصولات با نشان تجاری تقلبی به بازار

عرضه نمود. علت این که عبارت مالکیت فکری کمی پیچیده به نظر می‌رسد این است که کاربرد کلمات «مالکیت» و «فکری» با استعمال رایج در محاورات روزمره اندکی متفاوت است. برای ساده‌تر شدن مفهوم این عبارت می‌توان هر کدام از این دو کلمه را در معنای خاص خود در این عبارت، بررسی نمود؛

مالکیت: منظور مالکیت و تصاحب چیزی است که نمود بیرونی ندارد؛ برای مثال یک نویسنده مالک محتوای کتابی است که نوشته است و یک کارخانه تولید پوشاک برای همیشه مالک علامت و نشانی است که محصولات خود را تحت آن نام عرضه می‌کند.

فکری: مالکیت فکری عمدتاً ناشی از فکر و ایده شخصی است که آن را ایجاد کرده است، یک اختراع محصول فکر و نبوغ مخترع خود است و یک قطعه موسیقی زاده ذهن آهنگ‌ساز است که آن را برای اولین بار نواخته است (خدمتگذار، ۱۳۹۱).

۱-۲-۱- تعریف حقوقی

در مورد حقوق مالکیت معنوی، تعاریف مختلفی ارائه گردیده است ولی بطور خلاصه می‌توان گفت که حقوق مالکیت معنوی، مفهوم حقوقی نوینی است که چگونگی حمایت و استفاده از آفرینش‌های فکری بشر را تعیین می‌کند. برخی حقوق مالکیت معنوی را به «حقوق مالکیت معنوی» نیز ترجمه کرده‌اند که به نظر می‌رسد کلمه «معنوی» به خاطر معانی گسترده‌اش آنگونه که باید و شاید حق مطلب را در رابطه با معنی و مقصود مورد نظر ادا نمی‌کند. مقصود و منظور از مالکیت معنوی، حقوقی است که نشأت گرفته از فکر، اندیشه و قوه تعقل انسان می‌باشد. تعریفی که سازمان جهانی مالکیت معنوی از مالکیت معنوی نموده عبارتست از: حقوق قانونی است که افراد بواسطه فعالیت‌هایی که در زمینه‌هایی از قبیل: صنعتی، علمی، ادبی، هنری و غیره بدست می‌آورند را گویند.

دکتر کاتوزیان، حقوق معنوی را چنین تعریف کرده است: «حقوقی است که به صاحب آن اختیار اجازه می‌دهد تا با انحصار از منافع و شکل خاصی انتفاع از فعالیت و فکر انسان استفاده کند (زرکلام، ۱۳۸۸)». برخی نیز در تعریف حقوق مالکیت معنوی آورده‌اند که عبارت است از حقوقی که دارای ارزش اقتصادی و قابل داد و ستد بوده اما موضوع آنها شی معین مادی نیست بلکه فعالیت و اثر فکری انسان است. همچنین می‌توان گفت که «حقوق مالکیت معنوی در معنای وسیع کلمه عبارت است از حقوق ناشی از آفرینش‌ها و خلاقیت‌های فکری در زمینه‌های علمی، صنعتی و ادبی و هنری. برخی دیگر نیز معتقدند: مالکیت معنوی به صاحب حق انحصاری اثر، حق کنترل نسخه‌برداری و سایر کاربردها از آثار خلاقانه را برای دوره زمانی محدود می‌دهد. می‌توان تعریف کلی‌تری نیز ارائه داد. این حق مجموعه‌ای از قوانین و مقررات که در یک کشور دامنه و شمول یک اثر یا نحوه عملکرد یک فعالیت را تعیین می‌کند. به تعبیری گسترده‌تر مقررات و قوانین این حق مشخص می‌کند چه افرادی دارای این نوع حق‌اند و در یک دوره زمانی تا چه مدتی از این حق بهره‌مندند و همچنین حدود و مقررات مربوط به اجرا و انتقال آن. نهایتاً «حقوق مالکیت معنوی را می‌توان اینگونه تعریف نمود: مجموعه قواعد و مقرراتی که ناشی از فکر، خلاقیت و ابتکار بشر بوده و دارای ارزش اقتصادی و قابل داد و ستد نیز هستند، حمایت کرده و در این راستا یک سری حقوق مادی محدود به زمان و حقوق معنوی دائم به پدید آورنده آن اعطاء می‌نماید.

در اسناد بین‌المللی، تنها تعریفی که از حقوق مالکیت معنوی در دست می‌باشد، در ماده دوم کنوانسیون تاسیس سازمان جهانی مالکیت معنوی است که این حقوق را صرفاً این چنین نام می‌برد: فعالیت‌های ادبی، هنری و علمی، اجرای برنامه‌های هنری هنرمندان، اختراعات در تمام زمینه‌های ناشی از تلاش انسانی، اکتشافات علمی، طرح‌های صنعتی، علایم تجاری و حمایت در برابر رقابت غیرمنصفانه. علاوه بر موارد فوق امروزه، موارد دیگری نیز چون حمایت از گونه‌های گیاهی، طرح‌های ساخت مدارهای یکپارچه، اسرار تجاری و اطلاعات محرمانه و دانش سنتی، منابع ژنتیکی و

فرهنگ و ادب عامه وجود دارند که جز موضوع حقوق مالکیت فکری قرار می‌گیرند. حقوق مالکیت فکری به خالق یا مالک یک حق اختراع، علامت تجاری یا مولف یک اثر این امتیاز را می‌دهد که از اثر خویش بهره برده یا در آن زمینه سرمایه‌گذاری کند. بنابراین می‌توان گفت که حقوق مالکیت فکری مجموعه‌ای از قوانین و مقرراتی است که از اثرات ناشی از فکر، خلاقیت و ابتکار بشر حمایت کرده و در این راستا یک سری حقوق مادی محدود به زمان و حقوق معنوی دائمی به پدید آورنده آن اعطاء می‌نماید (زرکلام، ۱۳۸۸).

۱-۲- تاریخچه مالکیت معنوی

با وجود ریشه‌دار بودن موضوع مالکیت معنوی، حقوق مالکیت معنوی موضوع جدیدی است. در سال ۱۶۹۰ جان لاک در کتاب "دو رساله" خود، مالکیت یک اثر هنری را به مولف آن نسبت داد. اما اولین قوانین در این زمینه با پیشرفت صنعت چاپ و حمایت از مولفان در برابر مساله چاپ غیر مجاز وضع گردید. اولین قانون مربوط به حق مولف در دنیا، "قانون آن" است که در سال ۱۷۱۰ میلادی در پارلمان انگلیس وضع گردید این قانون مولف را به عنوان دارنده حق صدور جواز نسخه برداری معرفی می‌کند. در فرانسه، لویی شانزدهم در سال ۱۹۷۷ در این زمینه فرمانی را صادر کرد و در آمریکا ابتدا با وضع قانون محلی در سال ۱۷۸۳، حقوق مالکیت معنوی بنا نهاده شد و سپس در سال ۱۷۸۹ به صورت یکی از اصول قانون اساسی متجلی شد. اصطلاح مالکیت معنوی برای اولین بار در اکتبر ۱۸۴۵ در دادگاه ماساچوست در مورد قضیه ثبت اختراعات بروان و همکاران^۱، مورد استفاده قرار گرفت. هر چند که برخی دیگر از نویسندگان معتقدند که اصطلاح مالکیت فکری به قبل از سال ۱۸۴۵ بر می‌گردد. بطور مثال بر طبق فصل یک قانون فرانسه که در سال ۱۷۹۱ تصویب شد تمامی اختراعات جدید از حقوق نویسنده و مخترع بحساب می‌آید و تمامی حقوق آن اختراع از ۵ تا ۱۵ سال برای وی محفوظ بود. تا قبل از سال ۱۹۶۷، اصطلاح مالکیت معنوی بصورت غیر رسمی بکار می‌رفت ولی از سال ۱۹۶۷ که سازمان جهانی مالکیت معنوی تاسیس شد این سازمان تلاش زیادی را در جهت توسعه این اصطلاح انجام داده است (مشیریان، ۱۳۹۹).

۱-۳- آشنایی با انواع حقوق مالکیت معنوی

هرگاه سخن از دارایی به میان می‌آید ناخودآگاه ذهن انسان به سمت مصادیق عینی مالکیت همچون پول، زمین، کالا و غیره سوق پیدا می‌کند، در حالیکه در دنیای امروز علاوه بر مالکیت دارایی‌های پولی و فیزیکی، نوع دیگری از مالکیت با عنوان مالکیت دارایی‌های فکری مورد توجه قرار گرفته است که به مراتب از دارایی‌های ملموس، پر اهمیت‌تر می‌باشد. در هزاره جدید دارایی‌های فکری، ارزشمندترین دارایی شرکت‌ها محسوب می‌شوند. بطوریکه مالکیت دارایی‌های فکری در حال تبدیل شدن به یک عامل محوری برای شرکت‌های دانش بنیان قلمداد می‌شود. حقوق مالکیت معنوی بر مبنای ماهیت مورد حمایت به دو دسته «مالکیت معنوی» و «مالکیت مادی» تقسیم‌بندی می‌شود. همچنین این حقوق بر مبنای مصادیق مورد حمایت به دو بخش عمده «مالکیت ادبی-هنری» و «مالکیت صنعتی» تقسیم می‌شود. هدف از مالکیت ادبی و هنری، حمایت و حفاظت از آثار ادبی، هنری و علمی می‌باشد. مالکیت صنعتی از اختراعات، علائم تجاری، طرح‌های صنعتی، نشان مبدا جغرافیایی، مدل‌های مصرفی، مدارهای یکپارچه، اسرار تجاری و گونه‌های جدید گیاهی حمایت می‌کند (عطاپور، ۱۳۹۱).

1 The statute of Anne

2 Brown et al